

מדריך הלכתי-מעשי

למניח תפילין
כל היום כמצותן

על פי ילקוט "פארך חבוש"
מאת הרב עמיחי יעקב פרץ שליט"א

מדריך הלכתי-מעשי למניח תפילין כל היום

שער ג': מעגל החיים

הלכות, הנהגות ועצות מעשיות ליום-יום

פרק א: חובת ההשתדלות ועצות מעשיות

א. על כל יהודי החובה להשתדל בכל כוחו לקיים מצות תפילין כהלכתה שיהיו מונחים עליו כל היום, ובכלל זה להימנע ככל היכולת מדברים המונעים קיום המצוה, כגון לשמור על סדרי אכילה נאותים שלא יבוא לידי הפחה או מאכלים המביאים לידי צורך תכוף להיפנות, וכן להימנע מהליכה בבית הקברות שלא לצורך ועל דרך זה תדון לכל ענין

ב. מצוה שקיומה יבטל אותו ממצות תפילין, צריך לשקול היטיב ולבדוק אם קיים חיוב המוטל עליו או חסידות או שאפשר לעשותה ע"י אחר.

ג. ודע, שמאחר ונפסק להלכה שמותר להיכנס עם תפילין למבואות המטונפים או לאכול בהם אכילת עראי וכל כיוצא בזה, הרי שרצון שמים שיניח תפילין באותה שעה, ואסור לו להחמיר לחלוץ התפילין שמבטל בזה מצות עשה שלא לצורך

ד. החפץ לקיים מצות תפילין בשלמות ראוי לו להשתדל שלא לחלוץ התפילין ולהישאר בהם גם בלילה, ואף עפ"י שכן היא ההלכה והיודע את הדין עושה כן ומרוויח, מ"מ אין מורין כן לאחרים שמא יטעו ויבואו להניח תפילין בלילה בלכתחילה, ובזה גזרו חז"ל שמא יישן ויפיח בהם.

ה. המניח תפילין כל היום כמצוותו, בוודאי שיש לו להניח תפילין כשיטת רש"י שהיא השיטה העיקרית להלכה. ובאם יכול להניח ב' זוגות רש"י ור"ת יחד הוי מצוה מן המובחר. ומ"מ יניח תפילין כשיטת ר"ת לכמה רגעים להרוויח גם שיטה זו למ"ד שיוצא ידי חובה בכמה רגעים ויגרוס בהם הלכה אחת, ויחזור להניח כשיטת רש"י.

ו. בתפלת מנחה יש חיוב גמור להניח תפילין כשיטת רש"י, ואם יש בידו להניח תפילין כשיטת השימושא רבה במקום שאין בזה יוהרא, קדוש יאמר לו. [והמניח שני זוגות רש"י ור"ת תע"ב, וי"א שכן נכון עפ"י הקבלה.]

ז. החפץ לצאת יד"ח כשיטת רש"י ור"ת גם יחד, אך קשה עליו לצמצם המקום על הזרוע או בכלל שקשה לו להניח יחד זמן ארוך על הזרוע. נראה בדרך אפשר, שיש אפשרות בתפילין של יד לצאת ידי חובת כל הדעות בבית אחד, והוא שיכתוב פרשיות תפילה של

מדריך הלכתי-מעשי למניח תפילין כל היום

יד על ד' קלפים נפרדים ויניחם תוך הבית בלא להדביקם, ויעלה לו כשתי השיטות בבית אחד. [והוא הדין שיכול להפריד לד' קלפים, גם בנכתב כבר על קלף אחד].

ח. נהגו לכרוך רצועה שעל היד ז' פעמים. אולם אין מנהג זה לעיכובא כלל, ועל כן אם קשה עליו להיות בתפילין עליו כל היום מחמת הכריכות, מצוה להימנע מלכרוך כל הכריכות שהם מנהג בעלמא ויניח התפילין כל היום לצאת ידי חובת המצוה מה"ת.

ט. טוב לכרוך הרצועה של יד ג' כריכות סביב אצבע צרדה [אמצעית], אולם, באם קשה עליו להלך כן כל היום או שרוצה להסתיר הנחתן מותר לכתחילה לכרוך כל הרצועה על הזרוע למעלה. [ובשעת הברכה יכרוך לכמה רגעים, מהיות טוב].

י. מותר לכתחילה לקשור רצועה כאורך המצומצם ביותר הנצרך מעיקר הדין, והוא בשל יד כדי שיקשור על הזרוע וימתח עד אצבע אמצעית וכרוך ג' פעמים ויקשור, ובשל ראש שיגיעו עד הטבור או למעלה ממנו מעט.

יא. עצה טובה, שיכין לעצמו זוג תפילין נוסף של רש"י ויהיו קטנות עם רצועות באורך המחויב שבהם יהלך כל היום. וכמה טובות בדבר, ראשית ירויח שבזה קל ונוח לקיים המצוה כהלכתה בלא תוספות של מנהגים שמקשים על קיום המצוה כאורך רצועה ומספר כריכות, ופשוט שכל מה שיאפשר יותר זמן בקיום המצוה הוא בעדיפות ראשונה. מלבד זה גם יוכל לגלול הרצועה הקצרה על הזרוע למעלה, ובזה מלבד הנוחות גם ירויח כמה קולות שיבוארו לקמן. וכמובן, שבתפילין קטנות יוכל בעת הצורך לכסות התפילין מעין רואה בכובע וכיו"ב ולא יתבטל בלא סיבה מהמצוה, וכך נהגו המקיימים המצוה כהלכתה.

יב. רצועות של ראש לכתחילה יש לשלשלם לפניו, אולם ברוצה להסתיר הנחתם וכדו' מותר בלכתחילה להכניסם בין בגדיו וכן לגלגלם למעלה תחת כובעו, ובלבד שלא יתהפך קשר של תפילין.

יג. אסור לתלמיד לעמוד בפני רבו בתפילין גלויות אלא מכסה בטלית או בכובע [ואעפ"י שניכר שתפילין עליו אין בכך חשש], וכן לא יחלוץ תפילין בפני רבו אלא מפנה עצמו לצד אחר וחולץ.

יד. במה דברים אמורים ברבו המובהק שלמד רוב חכמתו ממנו, ובימינו אין הדבר מצוי כ"כ שהרי רוב חכמתנו מהספרים, אלא אם כן נמצא בסמוך לאחד "מגדולי הדור" שדינו כרבו המובהק.

פרק ב' – היסח דעת

א. מפני גודל קדושת התפילין הוזהרנו מלהסיח דעתנו מהם, והוא קל וחומר מציץ שעל מצח הכהן הגדול, ומה ציץ שאין בו אלא אזכרה אחת אמרה תורה 'והיה על מצחו תמיד' שלא יסיח דעתו ממנו, תפילין שיש בהן אזכרות הרבה, על אחת כמה וכמה

ב. גדר היסח דעת האסור בתפילין הינו שחוק וקלות ראש או צער עמוק ובכי גדול, ומצוה מן המובחר שלא יסיח דעתו מהתפילין כלל. ומכל מקום, אין לדחות עיקר קיום המצוה מפני הידורים והנהגות חסידות, שעיקר משקל החסידות להוסיף על העיקר.

ג. מהנ"ל מבואר הלכה למעשה, שהמניח תפילין כל היום כמצותן מותר לכתחילה בעשיית מלאכה, מקח וממכר, נהיגה ברכב, אכילת עראי וכל כיוצא בזה כל שאין בו שחוק וקלות ראש דהיינו שלא ישתקע בשעשוע שחוק וזמר וכיו"ב.

ד. הנמנע מלהניח תפילין בכל אלו וכוונתו להחמיר מחשש להיסח דעת, נמצא מקיל במצות דאורייתא ומתבטל ממצות תפילין בחינם, ולדעת רוב רבותינו הראשונים ומגדולי האחרונים נקרא מבטל מצות עשה ונקרא חוטא ופושע, ובכגון זה יש לדרוש מאמר רבותינו הוי מחשב הפסד מצוה.

ה. תיקנו רבותינו שכל זמן שתפילין עליו חייב למשמש בהם, והוא קל וחומר מציץ של כהן גדול שבציץ אין אלא אזכרה אחת ואמרה תורה 'והיה על מצחו תמיד' כל שכן תפילין שיש בהם אזכרות הרבה

ו. טעם החיוב למשמש בתפילין, כתבו הפוסקים שהוא למנוש חשש שיבוא להיסח דעת בשחוק וקלות ראש כשישכח שהם עליו, וכן לבדוק שלא זזו ממקומן

ז. אף על פי שלשון רבותינו שחייב למשמש בהם 'בכל שעה', אין הוא כפשוטו, שאיך יתפלל או יעשה מלאכתו ושאר מעשים אם ידו כל הזמן על התפילין, ולא ניתנה תורה למלאכי השרת. אלא, כוונת רבותינו שלפרקים כשנזכר שתפילין עליו ימשמש בהם ועל ידי מעשה זה ייחרט הזיכרון בליבו ולא יבוא לידי שחוק וקלות ראש, וכן מבואר בפוסקים.

ח. ודע, שלא חייבו חכמים למשמש בתפילין אלא בזמנים שאפשר שיבוא לידי שחוק וקלות ראש, מה שאין כן בזמנים שלא שייד בהם שחוק וקלות ראש כבשעת תורה ותפילה, ואפי' סתם יושב בבית כנסת או בבית המדרש וכן בשעה שעוסק במלאכתו. שבאלה לא שייד בו שחוק וקלות ראש ופטור מלמשמש גם בשעה שנזכר בהם. אולם, בהולך בדרך או יושב בבטלה וכו' חזר החיוב למקומו.

מדריך הלכתי-מעשי למניח תפילין כל היום

ט. בשעת הצורך אפשר להסתפק במשמוש ברצועה של תפילין, כגון בתפילין מכוסות בכובע וכל כיוצא בזה, ויש מי שאומר שאפי' במחשבה על התפילין מספיק ואין צריך למשמש ממש, והMקל יש לו על מה שיסמוך.

י. מעיקר הדין מותר לדבר שיחת חולין בעוד התפילין עליו, והמחמיר תבא עליו ברכה. במה דברים אמורים בדברים שאין בהם צורך ולא איסור, אך בדברי גנאי שחוק וליצנות הוא איסור כפול, שמלבד שעובר על 'ודברת בס' ולא בדברים אחרים ואיסורים הכלולים בלשה"ר וכו' גם הסיח דעתו מן התפילין וחילל קדושתן.

יא. אולם, שיחת חולין שיש בה צורך כפרנסה, וכן שאילת שלום בבני ביתו, שיחה קלה להתחדשות כוח בלימוד וכדו' אינם בגדר דברים בטלים ואין בזה אף מידת חסידות לחלוץ התפילין, אדרבה החולצן הוא חסרון וקלקול בקיום מצות תפילין.

יב. בשעת שמחה של מצוה אפי' שמח ושוחק הרבה ותפילין עליו מותר, ולא חוששים שיבוא לשחוק וקלות ראש, אא"כ הוא במקום מועד לכך כמשתה חתן וכלה שמצוי שיכרות והיא גזירת רבותינו.

יג. הנכנס לסעודת לכבוד חתן וכלה חולץ התפילין מפני שמצוי שם ביותר שיכרות שחוק וק"ר, ובלאו הכי צריך לחלוץ בכל סעודת קבע מחשש שיכרות.

יד. כששמחים בשמחת חתן וכלה שלא בשעת משתה, אין צריך לחלוץ התפילין והוא כשאר שמחת מצוה שאין חשש איסור כלל, אלא אם כן רואה שמגיע לשחוק וקלות ראש האסורים שאז חייב לחלוץ.

טו. גזרו רבותינו לאסור לישון עראי כשתפילין עליו ואשתו עמו מפני הרגל דבר, שאין לך בזיון וקלות ראש יותר מתשמיש המיטה כשתפילין עליו. אולם אין לחוש כלל בהושטה מידו ליד אשתו ושאר הרחקות הדומות לזה כדוגמת ההרחקות באשתו שלא בימי טהרתה. ומכל מקום חיבוק ונישוק יש לאסור משום קלות ראש.

פרק ג' – דיני חיוב גוף נקי

א. מפני שקדושת התפילין קדושתן גדולה צריך המניחם לשמור על גוף נקי, דהיינו שיזהר שלא תצא ממנו רוח מלמטה כל זמן שהם עליו. עם זאת יש לדעת, הפחה האסורה בתפילין היא דווקא בריח רע, שאם לא כן נקרא עיטוש בעלמא ומותר. וכל אדם מכיר בעצמו, וספקו להחמיר.

ב. ודע עוד, שאפילו בריח רע לא נאסר אלא באופן שיש בו כדי בזיון, אך בריח מועט מאוד אין לאסור, והמחמיר תע"ב.

מדריך הלכתי-מעשי למניח תפילין כל היום

ג. מעיקר הדין אין לאסור הפחה בתפלה של יד, בפרט שבדרך כלל מכוסה גם בשרוול בגדו. והמחמיר לחצוץ בבגד או להזיזה ממקומה קודם ההפחה תבא עליו ברכה

ד. בתפלה של ראש אסור להפיח משום אות שי"ן החקוק בה והוא בזיון הקודש. ולכן, המכסה תפלה של ראש חזר דינה כתפלה של יד שאין בה איסור הפחה. והמחמיר לחצוץ בבגד או להזיזם ממקומן תבא עליו ברכה

ה. כשמכסה תפלה של ראש, מספיק שיכסה אפילו בכסוי המיוחד לה כקופסת הפלסטיק, ואפי' שאינה מכסה אלא את הקציצה שבה האות שי"ן. ומהיות טוב לכסות בכובע או בכיפה שאינם מיוחדים לתפילין וגם מכסים את התיתורא.

ו. ודע, שהאיסור להפיח בתפילין הוא דוקא שהם במקומן שמקיים בהם המצוה, אך בשומטן ממקומן וכ"ש בחולצן והם בידו אין איסור כלל.

ז. מעיקר הדין רשאי להקל בהפחה אם מגביה התפילין ממקומם, וכן בנותן חוצץ בין התפילין לבשרו.

ח. חולה מעיים שנצרך בתכיפות לעשות צרכיו ואין בידו לשער הזמן אם יספיק לחלוץ התפילין הרי שפטור ואסור בהנחת תפילין לזמן ארוך, ועכ"פ יניח לרגע תפלה של יד ויחלוץ ולאחריו של ראש ויחלוץ שבזה לא מצוי מניעה. וביודע בודאי שיש לו שהות להעמיד עצמו עד שיחלוץ, מעיקר הדין מניח כהרגלו.

ט. חולה מעיים שהחולי מביאו רק להפחה תכופה, יניח התפילין אם ודאי לו שיספיק להזיז לכל הפחות תפילין של ראש ממקומם. והמקל להפיח בהם כשהם מכוסות בכובע וכיו"ב הרשות בידו בלכתחילה, וכמבואר לעיל.

פרק ד' – שמירת כבוד התפילין

א. להלכה ולמעשה אין איסור להיכנס במבואות המטונפים ותפילין על ראשו, ואפי' שוהה באותם מקומות וכ"ש במהלך בדרך, וה"ה שמותר להחזיק בידו כלי ובתוכו טינוף לסלקו. וממדת חסידות טוב לכסותם לצאת מכל חשש.

ב. מותר מעיקר הדין ליגע בידיו במקומות המכוסים שבגופו ושאר טינוף כנעליים וכו' גם בשעה שתפילין עליו, והנמנע קדוש יאמר לו.

ג. מותר לפנות האשפה בעוד שתפילין עליו ואינו חושש, ובאם יש ריח רע ממידת חסידות יכסה תפילה של ראש.

ד. מותר לגעת בטינוף בידיו והוא עטור בתפילין, ובלבד שיגלול הרצועה שעל ידו שלא תיטנף, ולכתחילה יכסה התפילין שעל ראשו בכיפה וכדומה

ה. אסור לתת על ראשו משא בשעה שתפילין עליו ואפילו משאו קטן, אולם בדרך מלבוש ככיפה וכובע מותר אפי' על התפילין עצמן. ומכל מקום, כל שנותן לצורך התפילין עצמן כשמירה וכיו"ב מותר אפי' דבר שאינו דרך מלבוש כדוגמת פלסטיק לשמירת הריבוע וכיו"ב.

ו. לשאת משא על זרועו כשתפילין עליו מותר מאחר שהן מכוסות ובלבד שלא יהיו נדחקות תחת המשא, ואם נושא בזרועו דבר מבוזה כצואה וכיו"ב אפי' התפילה של יד מכוסה אסור, אלא אם כן אינה נוגעת כלל בתפילה של יד ואפי' בכיסוי שעליה שבזה יש להתיר.

ז. כשיש לאדם לשאת בידו חפץ, טוב שלא יחזיקנו בין הזרוע שעליה התפילין לגופו שבזה מפריד בין התפילין ללב, אך אין זה לעיכובא.

ח. העוסק במלאכה העלולה להזיק לתפילין פטור באותה שעה מהתפילין, ואם החשש בשל יד לחוד פטור משל יד וחייב בשל ראש, וכן להיפך במלאכה העלולה להזיק לתפילה של ראש. במה דברים אמורים, שאין אפשרות להניחם ולהצילם מקלקול בשעת המלאכה, שאם לא כן הרי שבידו לקיים המצוה ואין מקום לפוטרו. דוגמא לדבר, המסייד קירות הבית אינו חולץ שיכול לכסות התפילין מפני הצבע.

ט. העוסק בידיו בטינוף יסיר הכריכות העלולות להיטנף ויכרוך הרצועה על זרועו לצד המרפק, שאין כריכה שעל האצבע מעכבת וכ"ש כריכות שעל הזרוע.

י. אין בזיעה חשש בזיון כלל, והחולץ משום זיעה ביטל המצוה שלא כדין. ועצה טובה לנגב התפילין בשעה שחולצן ולתנם בלילה במקום שישלוט בהם האוויר.

יא. המכסה תפילה של ראש בכובע וכדומה לו, יזהר לתת רווח בין הכובע לתפילה שלא יפגום הריבוע, והעצה בזה לתת כסוי פלסטיק על הקציצה שבתפילה של ראש [כדוגמת המצוי בשל יד], ובימים אלו המציאו מגן גומי המונח על קרנות הריבוע

יב. מעיקר הדין מותר להניח כיסוי פלסטיק על התפילין לשמור על ריבוען גם בתפילה של ראש ואפילו מכסה כל הקציצה, מ"מ טוב ונכון לחתוך מגובה הפלסטיק כך שלא יכסה את רוב גובה הקציצה שבזה יש להתיר בשופי

יד. החולץ תפיליו לשעה כגון להיפנות או סעודת קבע מניחן על שלחנו ודיו אין צריך לכסותן, ואין להחמיר לכורכן בקופסאות שלהם שבזה יעכב את זמן הנחתן. אולם אם חולצן שלא על דעת לחזור להניחן בזמן קרוב כגון בחולצן בלילה, יש לכסותן שלא יישארו מגולות.

טו. במה דברים אמורים, במשאירן מגולות סתם, אך אם דעתו להשאירן גלויות כדי שישלוט בהם האוויר להטיב עמהן מותר בלכתחילה בלא כסוי כלל.

מדריך הלכתי-מעשי למניח תפילין כל היום

טז. אין להניח תפילין כשאינו לבוש, ואפילו בערותו מכוסה לכתחילה ילבש בגדיו ואחר כך יניח התפילין. ומ"מ אין בגדי כבוד מעכבים את הנחת התפילין.

יז. מעיקר הדין אין איסור לילך בתפילין במקומות שבעוונותינו מצוי טפח מגולה בערוה, ומכל מקום ראוי להחמיר לכסותם בכובע וכיו"ב. אולם, ברור שאין לחלוץ התפילין ולהתבטל מהמצוה מחמת חסידות.

יח. אין להימנע מלהניח תפילין מחשש שמא יכשל בהם בראיות אסורות והרהורי עבירה, שקדושת התפילין מסייעת ומשמרת הזהירים בה. ואפילו בא לנגד עיניו מראה שאיננו טהור, אם הסיט עיניו ומחשבתו ממנו הרי שקיים מצות ה' ולא תתורו' ואין כאן אפילו נדנוד פגם בקדושת התפילין.

יט. הנכנס לבית העלמין צריך לכסות התפילין ורצועותיהן לגמרי, רצועה שעל ידו יכרוך על זרועו מתחת לשרוול הבגד, ותפילין של ראש והרצועות המשתלשלות יכניסם בתוך הכובע שלא ייראו לחוץ כלל, שאם לא עשה כן נמצא לועג לרש. ומ"מ אין נכון לחלוץ התפילין, שבעבור 'חומרא' בדרבנן בטל ממצוה מה"ת ועוד שנכנס לספק אם יברך כשחוזר להניח, ונמצא חומרא דאתי לידי קולא.

כ. חלץ התפילין ומחזיקן בידו אעפ"י שהן גלויות מותר ואין בכך משום לועג לרש, ומהיות טוב יכסה בבגד וכיו"ב.

כא. טוב ונכון שיכסה התפילין והציצית קודם שנכנס בשערי הבית עלמין, והמקל כל שלא נמצא בד"א של מת יש לו על מה שיסמוך, ואם מרוחק מאזור הקברים אעפ"י שנכנס בשערי הבית עלמין יכול להקל בזה גם בלכתחילה.

כב. אין בעישון סיגריות חשש מצד בזיון תפילין או אכילת עראי, ומ"מ אין בדברינו היתר לעצם עישון הסיגריות שכבר מפורסם בפוסקים שיש להימנע [וי"א שהוא איסור גמור מה"ת]. ולעשן בתפילין בפני רבים אם יש בזה חשש חילול ה', ראוי להימנע.

כג. מצות תפילין מצוה יקרה עד מאוד שמשרה קדושה על המקיים אותה, ועל-כן יזהר לא לפגום בקיום המצוה במעשים שיש בהם גסות רוח של גאווה. כדוגמת, היוצא לרחוב העיר ומסובב ברצועת התפילין בידו להראות שמקיים הוא את המצוה.

פרק ה' – בה"כ ועשיית צרכיו

א. מותר להיכנס לבית כסא וחדר פנימי של בית המרחץ ותפילין בראשו, ובלבד שאין נכנס לעשות שם צרכיו. כגון, שנכנס לקחת דבר מה וכדו'. וממדת חסידות, שהנכנס לבית כיסא יכסה תפילין שבראשו, ובחדרי אמבטיה שלנו אין צריך כסוי אפי' במידת חסידות.

מדריך הלכתי-מעשי למניח תפילין כל היום

ב. כשתפילין בידו ומשתין במקום שיש חשש לניצוצות לא יאחז התפילין ללא כיסוי שמא יטנפו ויתבזו, אולם במשתין לתוך כלי או ע"ג עפר תיחוח שאין חשש ניצוצות, רשאי לאחזם בידו אף ללא כיסוי

ג. חלץ התפילין מעליו אין להכניסם כלל לבית הכיסא. אולם, אם אין לו מקום המשתמר בחוץ לתת שם התפילין בינתיים, וגם דעתו לחזור להניחם לאחר שיצא, עוטפם בבגדו ובידו ונכנס. [ומועיל נתינתם בכיס הבגד ואעפ"י שאין ידו אוחזת]. אולם, אם אין חוזר להניחם [כגון בלילה], אין להכניסם לבית הכיסא אלא כשהם בתוך כיס שלהם אם יש בו טפח או בכסוי שאינו מיוחד להם ואפילו אין בו טפח.

ד. גם בבית כיסא שבזמננו שנחלקו בו הפוסקים אם דינו כבית כיסא, אין רשאי להכניס את התפילין כשאוחזן בידו בלא כיסוי, ובלבד שיש לו בחוץ מקום המשתמר. ואפילו בבית כיסא עראי, ראוי ונכון לחוש לכבודם ולהימנע שלא להכניסם שלא לצורך.

ה. כל האמור דוקא בשעה שאין התפילין מונחות עליו, אולם כשמונחות עליו מותר לכתחילה להשתין בבית כיסא עראי ואין בכך כלום. ואפילו ממידת חסידות אין לחולצן, שמתבטל ממצוה מהתורה באותה שעה שלא לצורך. ומהיות טוב, יכסה את תפילין של ראש בשעה שמשתיין.

ו. אסור להיפנות צרכיו הגדולים כשתפילין על ראשו, ונחלקו רבותינו בחומרת האיסור יש אומרים שאיסורו מדין תורה ויש אומרים מדרבנן.

ז. מחשש שמא ימשך לעשות צרכיו הגדולים בעוד התפילין עליו, אסרו רבותינו אפילו להשתין בהם בבית כיסא קבוע. אולם, במידה והתפילין שעליו מכוסות וגם משתיין בעמידה, אין לחוש לשמא יפנה ומותר להשתין כשתפילין עליו גם בבית כיסא קבוע.

ח. טעה והתחיל להיפנות צרכיו הגדולים ותפילין עליו, מניח ידו עליהן עד שיגמור עמוד הראשון ויוצא, וחולצן וחוזר ונכנס.

ט. טעה והתחיל להשתין בתפילין בבית כיסא קבוע בלא לכסותן, אין צריך להפסיק באמצע אלא מסיים ויוצא, ואם יכול לכסותן תוך כדי בכיפה שעל ראשו יכסה לצאת מכל ספק.

י. גדר בית כיסא קבוע, כל שנפנים שם צרכים גדולים ואעפ"י שכעת המקום נקי מצואה. ובית כיסא עראי, כל שאין נפנים שם לגדולים אלא לקטנים בלבד, ואעפ"י שהוא מקום קבוע להשתין ואפילו הוא מסריח הרבה עדיין נחשב לעראי. וכל שכן במשתין בכלי או על פני השדה.

יא. בחלץ התפילין להיפנות, לאחר שייצא מבית הכיסא נוטל ידיו תחילה ולאחר מכן מניח התפילין. ויש להקדים הנחת התפילין לברכת אשר יצר.

פרק ו' – אכילת קבע ועראי

- א. להלכה ולמעשה מותר לאכול אכילת עראי ותפילין לראשו, והחולצן לאכילת עראי הפסיד לעצמו מצוות עשה בחינם, ואיסורא נמי איכא.
- ב. אולם, הנכנס לאכול סעודת קבע חולץ התפילין מעליו, שחששו רבותינו שמא ישתכר ויבואו התפילין לכדי בזיון. וככשחולצן מניחן בסמוך לו שיהיו מזומנים לפניו לחזור ולהניחם תכף אחר האכילה.
- ג. כשסיים סעודתו וידיו מלוכלכות ייטול ידיו במים אחרונים, ואח"כ יניח תפילין בברכה, עוד קודם שיברך ברכת המזון. ומידת חסידות שינקה תחילה ידיו [שלא לשם מים אחרונים], ויניח תפילין בברכה קודם מים אחרונים כשידיו נקיות.
- ד. סיים אכילתו אך אינו מברך תכף ברהמ"ז, כגון ברוצה לעסוק בד"ת על השלחן וכיו"ב. מצוה באותה שעה לחזור ולהניח התפילין בברכה. [כל שידיו נקיות]
- ה. אכילת עראי המותרת הינה עד כביצה פת, ובאכילת פת הבאה בכסנין רשאי לאכול עד שיעור ג' ביצים. ואם חפץ באכילת בשר ודגים וכל כיו"ב [שאינם מחמשת מיני דגן], רשאי למלא כרסו מהם שאין בהם דין סעודת קבע כלל.
- ו. המיקל למלא כרסו בתבשיל העשוי מה' מיני דגן, יש לו על מה שיסמוך.
- ז. באוכל עד כביצה פת ומגישים לפניו בשר ודגים ושאר מטעמים, אין הם מצטרפים להחשיב אכילתו סעודת קבע, כל שלא אוכל יותר מכביצה פת
- ח. אף על פי שכתבנו לאסור אכילת קבע בתפילין, אם ממנה שומר שיפקח עינו עליו לבל יבוא לשתות משקה המשכר שפיר דמי.
- ט. במה דברים אמורים, שבאותה העת השומר אינו אוכל או עוסק במלאכה, שאם לא כן הוא בעצמו צריך שמירה. אולם, אם התחיל לאכול בהיתר ולאחר מכן הלך השומר, וכ"ש אם השומר התחיל לאכול או לעסוק במלאכה, רשאי לסיים אכילתו מאחר וכבר התחיל בהיתר
- י. רשאי בלכתחילה למנות את אשתו או קטן בר דעת כשומר כשאינם אוכלים בעצמם, והמקיל למנות את אשתו כשומרת גם כשאוכלת בעצמה, לא הפסיד.
- יא. אם מניח פתק לפניו בשעת האכילה שמזכיר לו שתפילין עליו לבל יבוא לשכרה, חשוב לכל הפחות כשומר ומותר.

מדריך הלכתי-מעשי למניח תפילין כל היום

יב. שנים הרוצים לאכול יחד סעודת קבע ותפילין בראשם יש מתירים שיזכירו זה לזה ואין חשש שיכשלו. ולרווחא דמילתא יניחו גם פתק.

יג. מותר לשתות יין או משקה חריף עד רביעית שלא בתוך סעודת קבע כשתפילין לראשו, שלא גזרו חכמים אלא בסעודה שמא ישתכר, ובפרט בכוס של ברכה.

פרק ז' – שנת קבע ועראי

א. אסרו רבותינו לישון שנת קבע בשעה שתפילין עליו, שדרך הישן להפיח ונמצא ח"ו מבזה התפילין שעליו. אולם, שנת עראי התירו בתנאים מסוימים, שבהם אין חשש שיבוא לשנת קבע והפחה.

ב. להלכה ולמעשה ישנם ג' תנאים לשנת עראי המותרת בתפילין. א. שאין אשתו עמו. ב. שיהיו התפילין מכוסות. ג. מניח ראשו בין ברכיו.

ג. תנאי ראשון שאין אשתו עמו, חששו רבותינו בישן עראי ואשתו עמו שיבוא להרגל דבר, במה דברים אמורים כשישן במיטה אך בישן עראי על כסא וכדו' אין חשש ומותר.

ד. הרוצה לישון מיושב במיטה [וה"ה ספה] כשאשתו עמו והחליט בדעתו שלא לשמש מיטתו, יש לו על מה שיסמוך והמחמיר תע"ב.

ה. בתנאי השני, שיהיו התפילין מכוסות היינו דוקא בכסוי שיש רגילות לכסות ראשו בהם ככיפה כובע טלית וכיו"ב, ומעיקר הדין אין צריך לכסות התפילין לגמרי אלא כסוי בעלמא שהוא לזיכרון שלא יבוא להפיח בהם. וממדת חסידות לכסותם כסוי גמור, אך מספיק לכסות בכיפה את הקציצה של התפילין אף בלא התיתורא. ולבני אשכנז גם אם לא יכסו התפילין כלל, לא הפסידו.

ו. בביאור התנאי האחרון שיניח ראשו בין ברכיו, הנראה להלכה ולמעשה, כל שאינו שוכב ממש נקרא ראשו בין ברכיו, ונכלל בזה מניח ראשו על זרועות ידיו או על שלחן וכן בנשען ראשו על גב הכסא וכל כיו"ב, וכל שכן שיש להקל בישן כשהוא יושב זקוף שאין לראשו על מה להישען.

ז. גם בלילה מותר לישון שנת עראי בתפילין. [עפ"י התנאים דלעיל].

פרק ח' – תפילין בלילה

א. נפסק להלכה ולמעשה שלילה זמן תפילין מהתורה, אלא שגזרו רבותינו שלא יניח תפילין בלילה שמא ישן ויפיח בהם ויבואו התפילין לביזיון.

מדריך הלכתי-מעשי למניח תפילין כל היום

ב. גדר לילה לגזירה זו הינו צאת הכוכבים, ועל כן כל זמן בין השמשות מותר וחייב להניח תפילין בברכה.

ג. אחר צאת כוכבים שהוא לילה ודאי, אסור להניח תפילין. במה דברים אמורים, אחר צאת כוכבים דר"ת אולם קודם לכן מותר להניח תפילין וכל שכן שלא לחולצן, ומורין כן בלכתחילה.

ד. והנראה להלכה, שבזמן הזה שאין רגילים לישון כלל בתחילת הלילה, אין גזירת רבותינו חלה אלא משעה תשע לערך שאז מתחילים קצת מהעולם להכין עצמם לעלות על יצועיהם, ועל כן מותר להניחם עד שעה זו בלכתחילה, ומורין כן. [ואחר שעה זו אם אינו חולצן מותר אך אין מורין כן, כדלקמן].

ה. המניח תפילין אחר צאה"כ [עפ"י האמור לעיל] לכתחילה נראה שלא יברך בהנחתו, ומ"מ המברך יש לו על מה שיסמוך.

ו. המשכים לצאת לדרך רשאי להניח תפילין אפילו קודם שהגיע זמן הנחתם, שמאחר וכבר ישן ויוצא לדרכו אין חשש שיירדם.

ז. המשכים לבית הכנסת או לבית המדרש קודם זמן הנחת תפילין, רשאי להניחם בלכתחילה מאחר ואין חשש שישן בהם.

ח. המניח קודם עה"ש [עפ"י הנ"ל] יניחם בלי ברכה.

י. נחלקו הפוסקים בלא חלץ התפילין ונשאר בהם בלילה, יש אומרים שמותר ומורין לעשות כן אך להניחם מתחילה בלילה אעפ"י שמותר אין מורין כן. ויש אומרים שאפילו בלא חלץ מותר אך אין מורין כן, ואילו להניח מתחילה בלילה איסור גמור הוא. ולהלכה הכריע בשלחן ערוך כדעה השניה, ולכן הנשאר בהם בלילה היתר גמור הוא אך אין מורין כן.

ט. התפלל תפילת ערבית ועדיין לא הגיע זמן איסור הנחה בלילה, יכול להניח התפילין בברכה בלכתחילה, וכ"ש אם רק הציבור התפלל שרשאי להניח.

יא. החפץ לקיים מצות תפילין בשלמות, צריך להשתדל שלא לחלוץ התפילין ולהישאר בהם גם בלילה, ואף עפ"י שכן היא ההלכה והיודע את הדין עושה כן ומרוויח, מ"מ אין מורין כן לאחרים שמא יטעו ויבואו להניח בלילה בלכתחילה.

יב. גם ליחיד הבא לשאול, אין מורין לו היתר לכתחילה.

יג. נראה שאין מועיל ללמד לשואל ההלכה מהספר שמותר אך אין מורין כן, שזה בכלל הוראה. אך ברמז או בלימוד שלא בסמיכות לשאלתו, מותר.

מדריך הלכתי-מעשי למניח תפילין כל היום

יד. מאחר שהישאר בתפילין בלילה היא הלכה אך אין מורין כן, אין להישאר בתפילין בלילה בפני רבים שהוא כמורה היתר בדבר. אולם גם בזה יש מקרים שאינו כמורה הוראה ומותר, אלא שאין מורין כן. כגון, המתפלל בבית הכנסת תפילת מנחה בתפילין רשאי להישאר בהם ולהתפלל גם תפילת ערבית.

טו. הנמצא בבית המדרש וכיו"ב שהאנשים הנמצאים שם בקיאים בהלכה מותר להשאר בתפילין בפני רבים, מה שאין כן בחוצות קריה או במקום שאינם בקיאים שאסור להראות בהם בפני רבים שאפשר שיטעו וילמדו ממנו להניח לכתחילה בלילה. וגדר בקיאים לענין זה, מספיק שיודעים מהאיסור להניח תפילין בלילה.

טז. מותר להשאר בתפילין בלילה בפני רבים אם יש בידו לטעון טענה מדוע לא חלץ התפילין, כגון 'לא היה לי מקום לשומרן', ואעפ"י שאין זו הסיבה האמיתית מותר ואין בכך איסור הוראה לרבים

יז. הנשאר בתפילין בלילה מחמת אמתלא, אין צריך להודיע שעושה כן לשומרן וכדו'. אך אם שאלו אותו למעשיו ישתמט מהם בתירוץ למעשיו

יח. מותר להישאר בתפילין בלילה בפני היחיד, ואין בזה כמורה הוראה.

יט. נראה להלכה להקל, שאין אישה מצטרפת לעוד אחד להיחשב כרבים, וכ"ש אשתו. והוא הדין בקטן. ולכתחילה במצויים אצלו ילמד עמהם ההלכה בטעמיה, שבזה דינם כבקיאים ושוב אין חוששין לטעות.

כ. ודע, שמאחר ומצותן בלילה מה"ת ורק חששו חכמים שמא יישן בהם שנת קבע ויבוא להפחה, אם מעמיד שומר שיזכירנו שלא ישכב בהם לישון שנת קבע, מותר ומצוה להניח תפילין לכתחילה.

כא. ורשאי בלכתחילה למנות לשומר את אשתו או קטן בר דעת

כב. העמיד שומר בלילה והניח תפילין ואחר זמן הלך השומר לישון, אין צריך לחלוץ התפילין, אלא שהיא הלכה ואין מורין כן.

כג. במניח לפניו פתק שיזכירנו שתפילין עליו, מועיל לכל הפחות כשומר, ולכן מותר ומצוה להניח תפילין לכתחילה.

כד. כתיבה על ידו מועיל כדין פתק, ועדיף מפתק שזה לזיכרון מול עיניו תמיד

כה. בהעמיד שומר עליו, נראה להלכה שהוא מותר ומורין כן גם לאחרים לעשות כן לכתחילה.

כו. חלץ תפילה של יד או של ראש ונשארה התפילה האחרת במקומה, מותר לחזור ולהניח את אשר חלץ אפי' כל הלילה גם בלא שומר, אלא שהיא הלכה ואין מורין כן.

פרק ט' – ברכה בהנחת תפילין

א. המניח תפילין של יד מברך עובר לעשייתו, 'להניח תפילין'. למנהג הספרדים פוטר בברכה זו גם תפילין של ראש, ולמנהג האשכנזים מברך קודם ההידוק על הראש 'על מצות תפילין'. ולא יפסיק בין תפילין של יד לשל ראש. בהפסיק בין יד לראש או בחלץ של ראש לחוד, קודם שיניח תפילין של ראש לכל הדעות יברך 'על מצות תפילין'.

ב. החולץ תפילין על דעת לחזור להניחם, אעפ"י שלדעת השלחן ערוך יש לברך בהנחתו, מסקנת האחרונים שאין לברך שכלל בידינו ספק ברכות להקל גם נגד השו"ע. אולם המברך כפסק השו"ע יש לו על מה שיסמוך. ואחינו האשכנזים היוצאים ביד רמ"א, אין להם לברך וכפסק הרמ"א.

ג. מאחר ודין תפילין שנשמטו ממקומן כדין חלצן, ימנע מלהסיטן ממקומן ללא צורך, שבזה נכנס בספק ביטול ברכה לדעת השו"ע.

ד. אולם, בחלץ התפילין והסיח דעתו מהם, כגון שחלצן על מנת שלא לחזור להניחם, או ששהה זמן חצי שעה משעה שחלצן עד ששב להניחם ואפילו היה בדעתו לחזור להניחם, מניח בברכה.

ה. נשמטו התפילין ממקומן חוזר ומברך גם אם הוא בשעת התפילה, והרוצה להימנע מלברך בשעת התפילה יש לו ע"מ לסמוך.

ו. חלץ התפילין קודם שישב לסעודת קבע, בסיום הסעודה חוזר ומניח בברכה.

ז. חלץ התפילין או הסיטן ממקומן מחמת שהיה נצרך להפחה, חוזר ומניחם בברכה.

ח. חלץ התפילין ונכנס לבית הכסא קבוע לעשות צרכיו אפי' קטנים, חוזר ומברך.

ט. חלץ התפילין ונכנס לחדר רחצה לרחוץ עצמו, וכל שכן בנכנס לחדר פנימי של מרחץ, חוזר ומניחם בברכה.

י. חלץ התפילין קודם שנכנס להשתין בבית כסא עראי, אף על פי שלהלכה אין צריך לחולצם כמאמר רבותינו 'משתין ואין בכך כלום', רשאי לברך כשחוזר ומניחם.

יא. חלץ תפילין קודם שנכנס לבית כסא קבוע שלא לעשות צרכיו וכ"ש מרחץ וחדר אמבטיה, אינו חוזר ומברך, ואין ראוי לעשות כן אלא יכנס בתפילין כעיקר הדין. ומ"מ המברך יש לו על מה שיסמוך.

מדריך הלכתי-מעשי למניח תפילין כל היום

יב. חלץ תפילין שעליו בכדי להיכנס לבית העלמין או תוך ד"א של מת, כשחוזר להניחם מברך עליהם. ולכתחילה ראוי שיכסה התפילין ויכנס בהם בלא לחלוץ וכמבואר במקומו.

יג. חלץ בשביל לאכול אכילת עראי, אינו חוזר ומברך, ואין לחלוץ ולבטל מצוה דאורייתא עבור ספק חסידות בעלמא אלא יאכל בעודן עליו, ותבוא עליו ברכה.

יד. חלץ תפילין בכדי לעבור במבואות המטונפים אעפ"י שאין נכון לחלוץ עבור זה ולכל היותר יכסה התפילין, מ"מ בחוזר להניחם מברך.

טו. הרוצה להחליף תפילין שעליו בתפילין אחרות, מברך על הנחתן. [החליף של יד מברך 'להניח תפילין', ואם מחליף רק של ראש מברך 'על מצות תפילין'].

טז. עצה טובה לצאת מכל הספקות, קודם שיברך יגלה דעתו [רצוי בפיו] שברכתו תעלה עד זמן שיחלוץ התפילין מעליו. ובכה"ג כשחוזר ומניחם מברך לכו"ע, ותנאי אחד מועיל לזמן רב.

פרק י' – אבלות ושעת צער

א. המצטער מחמת חולי או שמועה רעה, וכיו"ב פטור מן התפילין.

ב. ומ"מ חייב להשתדל ליישב דעתו לקיים המצוה כתקנתה. במידה ולא עלתה בידו ליישב דעתו, אם הוא מצטער קצת רשאי להניח תפילין שאין היסח דעת אלא במסיר מחשבתו לגמרי מהתפילין. אולם, אם מצטער הרבה שאין דעתו כלל על התפילין, כגון בשעת בכי גדול והספד וכיו"ב, פטור ואסור להניח תפילין והמניחם פוגם בקדושתן.

ג. מי שנפטר אחד משבעה קרובים שחייב להתאבל עליהם, נקרא אונן עד שעת הקבורה. ובזמן זה אסור במצוות עשה ובכלל זה גם מצוות תפילין.

ד. אעפ"י שאונן אסור בתפילין, בנפטר אחד משבעה קרובים שלא היה שומר תורה ומצוות בחייו, שהוא בכלל הפורשים מדרכי ציבור שאין חייבים מעיקר הדין להתאבל עליהם, פשוט וברור שמניח תפילין גם בזמן אנינות ויום א' של אבלות אם החליט להתאבל עליהם.

ה. המתאבל על אחד מז' קרובים שחייב להתאבל עליהם מה"ת אין מניח תפילין ביום א' לאבלות, שתפילין נקראים 'פאר' והוא מעולל בעפר קרנו.

ו. במה דברים אמורים, שאותו יום א' לאבלות הוא גם יום מיתה וגם יום קבורה, אך בנפטר ביום ונקבר בלילה מניח למחרת תפילין בלא ברכה.

מדריך הלכתי-מעשי למניח תפילין כל היום

ז. וכיוצא בזה, בנפטר בשבת או ביו"ט ונקבר למחרת, שמניח תפילין בלא ברכה ביום הקבורה.

ח. ביום מיתה וקבורה שאינו מניח תפילין כלל, הוא דוקא בנפטר שחייב להתאבל עליו ובכלל זה שאינו מאותם שפרשו מדרכי ציבור. אולם, בנפטר שהיה בחייו מחלל שבת או נשוי לנכריה או שאיבד עצמו לדעת וכיו"ב שאין מתאבלין עליו, חייב קרובו להניח תפילין בברכה אפילו ביום מיתה וקבורה.

ט. ביום השני לאבלות מניח תפילין משעת הנץ החמה, והרוצה להחמיר במצות תפילין רשאי להניח כבר בתחילת זמן הנחתם. ומיום שלישי והלאה, לכל הדעות מניח בזמנה, ויכול להניח אפי' באו פנים חדשות וכל שכן שאין צריך לחלוץ.

י. השומע שמועה שנפטר קרובו בתוך ל' יום האחרונים והיא הנקראת 'שמועה קרובה', מניח תפילין בלא ברכה וכדין יום מיתה שאינו יום קבורה.

יא. אולם, השומע שנפטר קרובו לפני יותר מ-ל' יום והיא הנקראת 'שמועה רחוקה', מניח תפילין בלכתחילה עם ברכה, ואין צריך לומר שאינו חולץ.

יב. וזאת למודעי, שכל מה שכתבנו לעיל שיש לאבל להניח תפילין, הוא דוקא במקום שאינו מסיח דעתו לגמרי מהתפילין מחמת הצער, ואף על פי שמצוה מן המובחר שישתדל ליישב דעתו שלא יסיח דעתו כלל, העיקר להלכה שכל שלא מסיח דעתו לגמרי מצוה יש בהנחתן. אולם, אם מצטער כ"כ כבשעת בכיה והספד שאין דעתו מיושבת עליו, חייב לחלוץ התפילין.

יג. בשעת בכי שחייב לחלוץ היינו אפי' שלא בשעת הספד, אך דוקא בשעת בכי של ממש שדעתו טרודה בצערו, אך ברגע קט של 'דמעות זולגות' שלא מגיע להיסח דעת א"צ לחלוץ, והכול לפי מה שהוא אדם.

יד. בשעת הספד שחייב לחלוץ התפילין הוא גם אם אינו בשעת בכי, וגדר ההספד הוא שמדברים על המנוח לעורר לבכי, אך במספרים במידותיו וכיו"ב אינו חולץ.

שער ד': מעגל השנה

הלכות תפילין בשבתות ומועדים

פרק א' – שבת

- א. בתפילת מנחה של ערב שבת ויום טוב יזהר ביותר להתפלל בטלית ותפילין כשאר ימות השבוע והוא חיוב גמור, ומלבד החיוב במצות תפילין יש בזה גם הכנה לקבל תוספת נשמה של שבת קודש
- ב. מעיקר הדין, רשאי להישאר בתפילין כמה רגעים גם אחר השקיעה של כניסת שבת, ומצות תוספת שבת תתקיים בזמן בין השמשות. אולם, ראוי להקדים התוספת שבת לקודם השקיעה וכדי שלא יתבטל ממצות תפילין בחינם, יתנה שמקבל שבת לכל מילי מלבד איסור הנחת תפילין.
- ג. אין בתפילין איסור מוקצה בשבת, והמחמיר לכוון בטלטולם לשם שמירה תבוא עליו ברכה. ובודאי שאין להמנע מלילך לבהכ"נ בע"ש בתפילין, מחשש טלטולם
- ד. מותר בליל שבת להחזיר התפילין עמו לבית אחר התפילה, ואין בזה חשש מכין ליום חול.

פרק ב' – ראש חודש

- א. נהגו לחלוץ התפילין בזמן תפילת מוסף של ראש חודש.
- ב. אולם, תכף לאחר תפילת חזרה של מוסף יחזור ויניחם כבכל יום. וכן יכון גם עפ"י תורת החן.

פרק ג' – יום טוב וחול המועד

- א. בשבתות וימים טובים אסור להניח תפילין, שהן עצמן אות והמניח מזלזל בקדושתן ויש אומרים שעובר בזה גם על איסור בל תוסיף.
- ב. בחולו של מועד נהגו לא להניח תפילין, ויש אומרים שעדיף יותר להניח בצנעא לכמה רגעים בלא ברכה לצאת מהספק. והנראה לצאת ידי כל הדעות שיניח בלא ברכה לכמה רגעים, וקודם יתנה בפיו ויאמר: אם חובה להניח היום הריני מניחם לשם מצוה, ואם אסור להניחם אינם אלא רצועות בעלמא.

פרק ד' – תשעה באב

א. בתשעה באב נחלקו המנהגים, שיש הנמנעים מלהניח בתפלת שחרית ויש המניחים כבכל יום, ומכל מקום כולם מסכימים שאין לעשות אגודות אגודות בבית כנסת אחת. ועל כן, לכתחילה הנה מה טוב אם יסכימו כל הקהל להניח תפילין בשחרית שהוא היותר נכון להלכה.

ב. ובמקום שאין בנמצא מנין שמניחים תפילין בשחרית, עדיף להתפלל בתפילין ביחיד מאשר במניין בלא תפילין

ג. גם למניחים תפילין בשחרית של ת"ב יש לחולצן קודם אמירת הקינות, ששעת בכי והספד על בית מקדשנו הוי היסח דעת מהתפילין. אולם, לאיש אשר אינו מגיע לידי בכי וצער גדול, קלקלתו תקנתו שחייב באותו הזמן בתפילין, ואעפ"י שהמנהג שחולצים, אם מוכרח להיות אצלם יוכל עכ"פ להישאר בתפילה של יד מכוסה

ד. במנהג אמירת תיקון חצות בימי בין המצרים בחצות יום, אם אינו מגיע לבכי וצער גדול הנחשב כהיסח דעת, אומרים בתפילין.

פרק ה' – פורים

א. ביום פורים מניחים תפילין כבכל יום, אלא שקודם שיושב לסעודה ומשתה חולץ התפילין.

ב. בקריאת המגילה כשמגיע לפסוק ליהודים הייתה אורה ושמחה וששון ויקר, בתיבת 'ויקר' ינשק התפילין שעליו.